

PROJEKTBESKRIVNING 2016-12-29

Nätverk för nordisk tjära

1.1 Nätverkets namn

Nätverk för nordisk tjära / Nordic tar network

1.2 Kort engelskspråkig beskrivning varav klart framgår huvudmålsättningen med nätverket

Traditional methods of producing pit tar are one example of an advanced craft skill and an intangible heritage that has almost disappeared. Wood tar is still highly important and used to protect historic buildings of wood within the heritage field. The aim of the network is to create meetings among different professions to learn from each other's knowledge and experience of making and using traditional wood tar.

1.3 Planerat startdatum

2017.01.01

1.4 Planerat slutdatum

2019.12.31

1.5 Lista de bekräftade institutioner/personer som deltar i nätverket

Göteborgs universitet, Institutionen för kulturvård, Hantverkslaboratoriet (HL) Sverige
Svenska kyrkan, Sverige
Riksantikvarieämbetet (RAÄ), Sverige
Sveriges hembygdsförbund (SHF), Sverige
Norska fortidsminneforeningen, Norge
Riksantikvaren (RA), Norge
KA arbeidsgivarorganisation for kirkelige virksomheder, Norge
Museiverket, Finland
Ev. lutherska kyrkan, kyrkostyrelsen, Finland
Föreningen Eläköön Terve (Leve tjäran), Finland
Byggnadsvårdsföretagen, branschorganisation Sverige

1.6 Projektbeskrivning

Tjära kan betraktas som både ett immateriellt och ett materiellt kulturarv där kunskaperna om tillverkningen och användningen är nära förenade med varandra. Trätjära har tillverkats i de nordiska länderna i mer än tusen år och är på så sätt en del av vårt gemensamma immateriella kulturarv som kräver ingående hantverkskunskaper och erfarenheter för att kunna praktiseras och fortleva. Tjäran används för att skydda och underhålla byggnader och båtar av trä. Den har också under perioder varit en viktig exportprodukt och inkomstkälla för lokalsamhället och för respektive land. Det finns idag ingen ny produkt som har ersatt trätjärens funktion utan den används fortfarande till båtar och för att skydda både trätak och fasader av trä på framförallt historiska byggnader som har höga kulturvärden. Men det är få personer som har djupgående kunskaper och erfarenheter av den komplicerade hantverksprocess tjärtillverkningen innebär. Den kan identifieras som en traditionell hantverkskunskap som åsyftas i UNESCO's konvention om skydd av det immateriella kulturarvet. Kunskaperna om hur tjära bör användas och beredas för att på bästa sätt skydda den byggnad som den stryks på är också bristfällig.

PROJEKTBEKRIVNING 2016-12-29 Nätverk för nordisk tjära

I Sverige, Finland och Norge är förhållandena ungefär desamma men de skiljer sig samtidigt åt. Det beror bland annat på att olika nationella initiativ i form av forskningsinsatser och projekt har utvecklat kunskaper och lett fram till olika typer av resultat och riktlinjer under de senaste tjugo åren. Men det har skett ett begränsat utbyte av dessa kunskaper och erfarenheter mellan länderna. Vid ett antal möten med deltagare från bl.a. Norge, Finland och Sverige de senaste åren har de hållningar och tillvägagångssätt som idag råder i de olika länderna presenterats och diskuterats. Det har då konstaterats att det finns stora behov av att de nordiska länderna samarbetar mer och lär av varandras erfarenheter. Det har också konstaterats att det fortfarande finns stora kunskapsglapp.

Bakgrunden till att kunskaperna om tjära är så begränsad är att den traditionella bränningen i tjärdalar under 1900-talet i princip upphörde. Sedan 1800-talet har också andra typer av tjära använts på byggnader vilket skadat underlaget i hög grad. Huvudparten av den tjära som används i Sverige idag importeras från Kina och Serbien. Ett fåtal hembygdsföreningar bränner tjärdalar. I Norge och Finland har olika projekt som kulturmiljövården drivit lett fram till att den traditionella tjärproduktionen har ökat igen under 1990-2000-talen. Motsvarande process har inte skett i Sverige. Viktiga anledningar till att starta dessa projekt var att återvinna kunskaperna om en tradition och ett bruk med långa anor och samtidigt säkra tillgången på dalbränd furutjära för att skydda tjärade kulturhistoriskt värdefulla byggnader som annars riskerade att förstöras. Projekten har varit viktiga steg i att börja bygga upp kunskapen om sambanden mellan framställningen av tjära, tjärens kvalitet, metoderna och procedurerna för applicering och underlagets påverkan.

Ett nordiskt nätverk om tjära har till syfte att möjliggöra träffar i de tre nordiska länderna mellan hantverkare, producenter, återförsäljare, kulturmiljövårdens organisationer, fastighetsägare, fastighetsförvaltare, utbildningsinstanser och föreningar. Utbytet av erfarenheter gäller både hantverksprocesserna förknippade med framställningen av tjära och metoderna för tjärstrykning. Målet är att vid projektets slut ha etablerat en plattform för att söka stöd från internationella fonder för vidare kunskapsuppbyggnad. Vid träffarna besöks olika traditionella produktionsanläggningar liksom intressanta restaureringsobjekt där tjärningsarbeten planeras, pågår eller har genomförts. I Norge och Sverige sker produktion i första hand i föreningsregi. I Finland finns i högre grad småföretag som bränner tjära. Fokus ligger på att dela kunskap och utbyta erfarenheter mellan människor.

1.7 Uppge huvudsakligt konstområde:

Kulturarv

1.7.1 Om det utvalda huvudsakliga konstområdet är ”tvärkonstnärligt”, specificera vilka konstområden som då ingår:

Arkitektur

PROJEKTBEKRIVNING 2016-12-29

Nätverk för nordisk tjära

2.1 Beskriv nätverkets betydelse för er/er organisation samt ert arbetsfält?

Kulturmiljövården har behov av att stärka och utveckla kunskaperna om tjära i som både immateriellt och materiellt kulturarv. Den dalbrända tjäran är mycket betydelsefull för underhållet av kulturhistoriska byggnader av trä och det används idag många metoder för tjärstrykning. Den traditionella framställningen är ett hotat hantverk som behöver uppmärksammas för att fortleva. Tjäran hotas också av bestämmelserna om registrering av tjärens kemiska beståndsdelar enligt REACH-förordningen. Om registrering inte sker kan tillverkning och försäljning av tjära upphöra.

För att komma vidare med de många frågor och oklarheter som finns är det mycket betydelsefullt för kulturmiljövården att ett nätverk där en rad olika yrkesgrupper som har erfarenheter och kunskaper om tjära delar sina kunskaper. En viktig tanke är att djupare involvera personer som har erfarenhet av att producera tjära genom olika metoder och hantverkare med ingående erfarenheter av tjärstrykning. Hantverket har stor betydelse för det slutgiltiga resultatet men hantverkarnas erfarenheter blir sällan insamlade. Följande aktörer är betydelsefulla för nätverket:

- tillverkare
- återförsäljare
- professionella hantverkare/företagare som applicerar tjära
- kulturmiljövårdens olika organisationer med expertis som anger riktlinjer och utfärdar tillstånd för åtgärder på kulturhistoriskt värdefulla byggnader
- ägare och förvaltare av kulturhistoriskt värdefulla byggnader
- projektörer och rådgivare på museer och i privata företag

2.2 Vad bidrar de respektive institutionerna/personerna med i nätverket?

Hantverkslaboratoriet, ett centrum för kulturmiljöns hantverk vid Göteborgs universitet, samordnar nätverk för hantverkare som är verksamma inom byggnadsvård och har härigenom kontaktytor med hantverkare och företag med olika kompetens. HL har även en grupp experter knuten till verksamheten. RAÄ, RA och Museiverket är myndigheter som ansvarar för frågor om kulturarvet och kulturmiljön i respektive land. Här finns experter som arbetar med byggnader och ger råd om hur de ska vårdas och förvaltas. Svenska kyrkan, Ev. lutherska kyrkan och Norska kyrkan äger och förvaltar genom sina församlingar flertalet kyrkor som också skyddas av lagstiftning. Inom organisationerna och på olika nivåer finns kulturarvsexperter, förvaltare, fastighetsskötare m.fl. som arbetar med vård och underhåll. Fortidsminnesforeningen organiserar sedan 1997 tjærebanken i Norge. Banken upprättades för att säkra tillgången på tjära i Norge och ge producenterna möjlighet för avsättning. Idag finns ca 3-4 leverantörer till tjærbanken som först och främst levererar tjära till de norska stavkyrkorna. Foreningen är också ägare och förvaltare av ett stort antal äldre byggnader och kyrkor och har anställda experter inom byningsvern och förvaltning. I SHF finns hembygdsföreningar och personer med kunskap om tjärbränning och ett antal föreningar bränner kontinuerligt tjärdalar. NIKU bedriver kulturminneforskning om bl.a. bebyggelse. Här finns erfarenheter av att analysera exempelvis tjärens innehåll.

2.3 Beskriv nätverkets aktiviteter och tidtabell (vad, var när)

Syftet med nätverket är att träffas, utbyta erfarenheter och kunskaper, samt utvidga de olika aktörernas kontakter genom att ta del av de olika ländernas aktiviteter inom tjärtillverkning och tjärstrykning vid ett antal träffar. En större nätverksträff kommer att anordnas varje år i ett av de deltagande länderna. Utöver det kommer

PROJEKTBEKRIVNING 2016-12-29

Nätverk för nordisk tjära

att antal möten och workshopar att anordnas till anläggningar där tillverkning med olika metoder pågår samt till intressanta pågående, avslutade eller planerade tjärstrykningsprojekt.

Preliminär tidtabell

Planeringsmöte arbetsgrupp vår 2017. Arbetsgruppen består bland annat av personer från de finansierande parterna.

Nätverksträff i Finland planerad våren 2017. En viktig punkt att prata om är det finska arbetet med REACH samt att besöka tjärproducenter.

Möte och workshop i Norge hösten 2018. Prel besök vid tjærebanken.

Planeringsmöte arbetsgrupp vinter 2018.

Nätverksträff i Norge planerad försommaren 2018. Besök vid dalbränning och norska stavkyrkor.

Möte och workshop i Sverige hösten 2018. Besök vid dalbränning.

Planeringsmöte arbetsgrupp vintern 2019

Möte och workshop i Finland våren 2019. Besök vid finska kyrkor som tjärats under olika perioder.

Nätverksträff i Sverige hösten 2019. Summering

2.4 Vilka nordiska och/eller baltiska länder deltar i nätverket?

Finland

Norge

Sverige

3.1 Hur planerar nätverket att förmedla information om sitt arbete och resultaten härav (mål, strategier, arbetsmetoder och förväntade effekter av arbetet)

Målet är att på bred front informera om tjärans betydelse som immateriellt och materiellt kulturarv för allmänheten, för att skapa intresse och engagemang och därmed bättre förutsättningar för att tjära ska kunna tillverkas och användas på ett sätt som både är långsiktigt hållbart och tar hänsyn till kulturhistoriska värden. I förlängningen kan nätverket leda till att tjärproduktionen i de nordiska länderna ökar.

Hantverkslaboratoriet kommer på sin hemsida att samordna och förmedla information om alla aktiviteter som planeras och utförs i nätverket.

Dokumentationer från de träffar som görs i nätverket kommer att tillgängliggöras på hemsidan. De olika deltagande organisationerna i nätverket kommer dessutom att sprida information på respektive hemsidor så att de personer som är användare/brukare inom verksamheterna har chansen att få kunskap om nätverkets existens, vad som händer i nätverket och effekterna av detta.

3.2 Vilka kommunikationskanaler planerar ni att använda?

Hantverkslaboratoriets webbsida kommer att vara nätverkets primära webbsida där all information om vad som planeras och utförs i nätverket samlas. Webbsidan, liksom verksamheten, är väl etablerad och känd inom de tre nordiska länderna.

Vidare kommer information att spridas via Hantverkslaboratoriets nyhetsbrev som skickas ut fyra gånger per år.

En facebookgrupp för nätverket kommer också att läggas upp där det blir möjligt för deltagarna att lägga upp tips på aktiviteter, ställa frågor och föra diskussioner.

3.3 Länk till webbsida där ytterligare material om nätverket finns tillgängligt

www.craftlab.gu.se